

Priesaika kaip juridinės kultūros elementas Žemaitijos teismuose XVII a. pradžioje

DARIUS VILIMAS

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, 01108 Vilnius

El. paštas dariusvilimas@hotmail.com

Straipsnyje analizuojama priesaika kaip juridinės kultūros elementas Žemaitijos žemės ir pilies teismuose XVII a. pirmajame dešimtmetyje. Tyrime naudojamos keliasdešimt rankraštinių Žemaitijos žemės teismo bylų knygų ir vienintelės išlikusios to laikotarpio Žemaitijos pilies teismo knygos medžiaga. Priesaika nagrinėjama kaip LDK teisenos elementas, parodantis žemaičių bajorijos juridinės kultūros lygmenį.

Raktažodžiai: LDK teismų juridinė kultūra, XVII a. pradžia, priesaika, Žemaitijos žemės ir pilies teismų knygų sandara ir vedimo būdas, Trečiasis Lietuvos Statutas, LDK bajorija, Žemaitijos istorija

IVADAS

Paviatų teismų sistema Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje susiformavo po XVI a. 7-ojo dešimtmečio administracinės ir teismo reformų ir įtvirtinta Antrajame Lietuvos Statute (1566). Visuose valstybės administraciniuose vienetuose, tarp jų ir Žemaitijoje, įsteigti pilies, žemės ir pakamario teismai. Trečiasis Lietuvos Statutas (1588) papildė jau suformuotą LDK teismo sistemos modelį, be didesnių pakeitimų egzistavusį du amžius iki didžiųjų XVIII a. reformų pradžios. LDK juridinei kultūrai turėjo įtakos Antrajame LS priimtas trinaris pavieto teismų modelis, ne tik labai panašus į lenkišką teismų modelį, bet ir pasižymėjęs savitais, tik lietuviškai politinei erdvei būdingais, bruožais.

Nuo XIX a. pabaigos iki XXI a. pradžios buvo parašyta keliolika studijų – monografijų [46, 80], didesnės ar mažesnės apimties straipsnių apie Lietuvos teismus ir jų darbą. Pradėta tirti ir juridinė kultūra Žemaitijos teismuose XVII a. pradžioje [82]. Juridinę bajorijos kultūrą galima analizuoti dviem būdais. Pirmas būdas – tirti ją kaip konkretaus kazuso – teisminės bylos – pavyzdį. Tokia galimybė vilioja, tačiau turint galvoje, kad sudėtingesnės teismo bylos trukdavo kelerius ar net keliolika metų, o šiuo laikotarpiu turime daugiau ar mažiau pilną tik žemės teismo knygų komplektą, tik porą pilies teismo knygų ir nėra išlikusių Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo knygų, šis tyrimo būdas menkai perspektyvus, nors iš principo ir neatmestinas. Antrasis tyrimo būdas – bandymas į juridinę kultūrą pažvelgti ne per teismo bylas, o sugrupavus vieno ar kito tipo teismo įrašus pagal jų pobūdį, iš

precedentų konstruoti sudėtinius tos kultūros elementus, – tą ir bus bandoma atlikti šiame tyrime apžvelgiant priesaikas teismuose.

ISTORIOGRAFIJA ŽEMAITIJOS ISTORIJOS IR TEISMŲ PRIEŠAIKŲ TYRINĖJIMO TEMOMIS

Žemaitijos istorija nedaug tyrinėta, be sintezių [85], turime studijų, skirtų šio regiono demografinėi [49], luominei [65], konfesinei [47; 52; 76], kartografinėi [51], genealoginei [54] ar ūkio [49] istorijai. Žemaičių seniūnijos etnines ir genealogines bajorijos sąsajas tiria R. Trimonienė [72; 73] ir J. Drungilas [54], Žemaitijos bajorų heraldiką tyrinėja G. Jasiūnienė [57] ir iš dalies J. Sipavičiūtė [66]. Neseniai pasirodė dvitomė A. Vaišvilos studija [75], skirta ne tik Šiluvos apylinkių dvarų ir juos valdžiusių giminių istorijai, bet ir kai kurių LDK bendrosios teisės istorijos problemų analizei. Prieš kelerius metus išėjo G. Błaszczuko „Žemaičių bajorų herbynas“ [48], taip pat šis mokslininkas parengė publikaciją apie XVII a. pabaigos Žemaitijos padūmės mokesčių surašymą [62], lietuvių istorikai parengė Žemaitijos privilegijų rinkinį [86] bei jos pareigūnų sąrašus [74]. Išlikęs Žemaitijos žemės teismo aktų knygu turinio XVI a. pabaigos aprašas [89].

Priesaika LDK teismuose jau yra sulaukusi tyrinėtojų dėmesio. Apie ją rašė lenkų istorikai [50], pirmasis sovietinėje Lietuvoje apie ją rašė V. Raudeliūnas [64]. Paminėtini teisininkų J. Machovenkos [59–61], A. Skaisčio darbai [67], priesaikos temai skirta ir pastarojo 2011 m. apginta disertacija [68], taip pat A. Stankevičiaus publikacijos [69; 70]. Specialią studiją apie priesaikos ceremonialą ir formuliarą parašė G. Zujienė [84, 289–294] (1), taip pat ji tyrė mirties bausmės taikymą Žemaitijos pilies teisme [83]. Ukrainiečių tyrinėtoja N. Starčenko priesaiką aptaria savo monografijoje, skirtoje konfliktologijai [90], taip pat ji yra paskelbusi šia tema atskirą studiją [71]. Baltarusių istorikas A. Gruša priesaikas tyrinėjo rašto kultūros plotmėje [87]. Keletas LDK laikotarpio lietuviškų priesaikų publikuota lietuvių istorikų straipsniuose [53; 55; 56].

Tyrimo objektas – priesaika kaip Žemaitijos teismų procedūrinis komponentas XVII a. pradžioje. Atsakymas į šį klausimą padėtų patvirtinti arba paneigti stereotipus apie LDK teismų darbo raidą XVII a. pradžioje. Ištirti jas galima išnagrinėjus išlikusių teismo knygų ar jų išrašų turinį.

Tyrimo geografinis objektas ir chronologinės ribos. Tyrimo geografija apima Žemaitiją, nes joje išliko daugiausia teismo knygų (palyginti su kitais LDK regionais), ir tai leistų mums formuluoti darbinės hipotezes apie vieną ar kitą juridinės kultūros aspektą. Nors pati šaltinių bazė – pilies ir žemės teismų knygos – ganėtinai plati, ji dar nesulaukė atidesnio tyrinėtojų dėmesio. Ir tai yra paradoksas, nes rankraštinių knygų išliko keliasdešimt. Tyrimas apima 1600–1610 m., nes kaip tik šio dešimtmečio teismų knygų (kalbama apie žemės teismo B serijos knygas) išlikusios pilniausios. Kol kas tokie ir panašūs tyrimai negausūs ir buvo atlikti arba senokai, arba akcentuota žema juridinė kultūra. Ketinama nagrinėti priesaiką kaip juridinės teismo kultūros elementą, tad pagrindiniu tyrimo objektu bus rankraštinių Žemaitijos žemės ir pilies (pakamario knygos neišliko) teismų knygų tekstai. Kadangi dalis žemės teismo knygų priklauso aktų (A) serijai ir atstovauja notarinei darbo daliai, daugiausia dėmesio skirsime žemės teismo bylų / procesų (B serija) knygų pogrupiui.

Tyrimo metodai: istorinis palyginamasis metodas, taip pat nagrinėjama žemaičių bajorijos teisinės savimonės raida ir pateikiamas jos horizontalus pjūvis. Pažymėtina, kad tai ne teismo institucijų istorijos ar teisės istorijos, o teisenos, t. y. konkrečios teisminės praktikos,

(1) Ten yra ir išsami istoriografinė apžvalga. Tiesa, tyrinėtoja priesaiką tiria visai kitu, teisinės archeologijos, aspektu, darbe nesinaudojama Žemaičių teismų 1600–1610 m. knygų medžiaga.

tyrimas. Kadangi žemaičių bajorijos juridinės kultūros apmatai ir jų šaltinių bazė jau aptarti [78, 80], tyrimo tikslas – pateikti teisinės kultūros pavyzdžių per formaliąsias raštvedybos procedūras, fiksuojamas ir žemės, ir pilies teismo knygose. Darbe naudojami rankraštinių teismo knygų informacijos rūšiavimo metodai, visos LDK ir Žemaitijos mastu taikyti kiek ankstesnei epochai – XVI a. pabaigai, kadangi jau to meto Žemaitijos žemės teismo knygose išryškėjo įrašų „specializacija“ – buvo vedamos net trijų rūšių teismo knygos. Žemaitijoje dėl santykinai gausios bajorijos teismų darbo apimtys taip smarkiai išsiplėčia, kad jų knygos skirstomos pagal darbo pobūdį. Teismai dirba specializuotai, raštininkų vadovaujami rašovai (paraštininkiai, djakai) veda skirtingas pilies ir žemės teismų aktų, einamųjų reikalų ir procesų knygas.

Išlikusios Žemaitijos teismų knygos tėra nedidelė buvusių knygų dalis. Ne tik dėl to, kad trūksta kai kurių metų žemės teismo knygų, o pilies teismo knygų fragmentiškos. Neturime pakamario teismo knygų, šalia aktų ir bylų knygų egzistavo ir juodraštinės teismo knygos. Apie tokio pobūdžio teismų knygas rašė I. Valikonytė [77], užuominų apie jas pasitaiko ir kitų pavičių teismo knygose, apie tai užsimena ir mūsų nagrinėjamo laikotarpio Žemaitijos teismų knygos [1, l. 289v–286v (apversta numeracija)] (2).

Pagrindiniai šaltiniai – Žemaitijos žemės ir pilies teismų knygos – saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus fonde Nr. 7. Papildomi šaltinių resursai – Lietuvos, Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos ir Ukrainos mokslinės bibliotekos ir archyvai – šiame tyrime nebus aptariami. VUB Rankraščių skyriaus fonde Nr. 7 saugomos A serijos (aktų, 13 vnt., iš jų viena knyga neišduodama) ir B serijos (bylų, 31 vnt., iš jų viena knyga neišduodama) XVII a. pradžios žemės teismo knygos (iš viso 44) bei viena Žemaitijos pilies teismo knyga (1602–1607). Ši pilies teismo knyga yra mišraus turinio. Juridinės kultūros tyrimams aktų knygos nėra svarbiausios. XVII a. pradžią reprezentuojančios Žemaitijos žemės teismo bylų B serijos knygos skirstomos į: a) bylų (procesų) knygas, b) vaznių pranešimų ir bajorų skundų knygas, c) mišrias įrašų knygas. Pirmajam pogrupiui priklauso įrašai apie nagrinėjamus teisinius ginčus, dėl kurių beveik visada būna priimamas vienoks ar kitoks sprendimas. Kaip tik jose dažniausiai ir aptinkame priesaikas.

Žemės teismo darbo reglamentacija (be notarinės pusės) sunkiai apibrėžiama dėl nagrinėjamų teisminių ginčų įvairovės. Panašiai dirbo (tą liudija nagrinėjama pilies teismo knyga) ir pilies teismas, nors formaliai jam reikėjo tirti kito pobūdžio bylas. Žemės teismo knygų B serijoje išsiskiria kelių porūšių knygos. Bylų nagrinėjimas ir priimamų ar nepriimamų sprendimų įrašymas vyrauja mažesnėje šios serijos knygų dalyje. Taip pat čia yra beveik vien vaznių įrašų knygos, daug žemionių skundų įrašų arba pilnavojimų (atvykimų į teismą) knygų. Kartu būtina pabrėžti, kad beveik nėra 100 % vienaarūšių įrašų teismo knygų. Šįkart pabandydysime išnagrinėti, kaip dažnai ir kokių tikslu Žemaitijos teismų darbo praktikoje naudota priesaika.

PRIESAIKA ŽEMAITIJOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Bylininkams dažnai naudojantis apeliacijos, šaukimų naikavimo ir kitokiais teisingumo vilkinimo būdais, vienu pagrindiniu efektyvaus žemės teismo darbo būdu tapo priesaika. Tada teismas priimdavo sprendimą, palankų prisiekusiesiems. Antai žemės teisme 1601 01 17 d. nagrinėtas žemionio Matyso Mykolaičio Eigirdo skundas dėl žemionio Baltramiejaus Šymonaičio Eigirdo namų tarnų iš jo Paanduvio dvaro Šiauliu valsčiuje, kad

(2) Vietos vaznys, į „juodąsias“ Žemaičių pilies teismo knygas įrašęs sau naudingus suklastotus kvitus, pašalinamas iš vaznio pareigų.

šie 1599 06 03 d. užpuolė ir sugadino (3) valdų ribas, nustatytas tik 1598 metais. Užpuolikai išvertė vieną akmenų kapčių ir, užgrobę 10 uolekčių žemės sklypo rėžį, pasidarė kelią per jo žemę. Atsakovas gynėsi nieko apie kapčiaus ir riboženklių sugadinimą nežinąs, todėl prašė bylą persiųsti į pakamario teismą. Ieškovas sakė, kad tai „kaimyninis gvoltas“, parodė protestacijos išrašą iš teismo knygų ir reikalavo leisti prisiekti. Žemės teismas, matydamas, kad valdų ribos visai neseniai nustatytos, bylos nepersuntė ir leido prisiekti sausio 19 dieną. Atsakovas vedė ieškovą prie priesaikos ir ją įvykdė, po to paskirta 20 kapų lietuviškų grašių bauda už „gvolta“, o kelią liepta panaikinti [6, l. 75v–76v].

Priesaika padėdavo įgyvendinti teisingumą ne tik žemionių, bet ir jų pavaldinių atžvilgiu: 1607 06 19 d. Raseiniuose Stanislovas Ščasnavičius skundėsi Aleksandru Adamovičiumi Borychovskiu, tačiau šis į teismą neatvyko. Perskaitytas šaukimas, kuriame skundžiamasi, kad ieškovui 1605 12 29 d., turgadienį, atvykus į Ariogalos miestelį su reikalais ir pas vieną miestietį namuose geriant alų su kitais „gerais“ žmonėmis, atsakovas iš pradžių išplūdo ieškovo tarnautoją Stanislovą Baltramiejaitį, maža to, jį dar sumušė, sužalojo galvą ir nukirto ausį. Kaltininkas į teismą neatvyko ir nieko už save neatsiuntė. Parodytas žemės teismo 1606 05 31 d. dekretas, pagal kurį atsakovas gauna baudą už neatvykimą. Ieškovo įgaliotinis, remdamasis Trečiojo LS IV skirsnio § 22, reikalavo baudos atsakovui ir reikalą traktavo kaip vykstantį paskutiniu teismlaikiu, taip pat parodė išrašą iš vietos pilies teismo knygų, kur yra vaznio paliudijimas mačius tarnautojo žaizdas. Pagal Trečiojo LS XI skirsnio § 27, nukentėjęs gaus iš kaltininko 50 kapų lietuviškų grašių, be to, atsakovui skirtas pusmetis kalėjimo. Nustatytą dieną Stanislovas prisiekė, nuosprendis įsigaliojo [31, l. 54v/34v–56/36]. 1601 01 20 d. žemės teisme stojęs buv. LDK virtuvininkienės Daratos Šymonaitės Mitkevičiūtės Stanislovienės Šemetienės įgaliotinis J. Goižovskis skundėsi savo Beržėnų dvaro pavaldinio Stankos Macaičio vardu vietiniu žemioniu Jonu Kulpaičiu. Atsakovui neatvykus, perskaitytas šaukimas. Jame skundžiamasi, kad valstiečiui važiuojant iš Beržėnų dvaro į Brastos vaivados Kristupo Zenavičiaus Kuršėnų miestelį, 1600 11 18 d. J. Kulpaitis su sėbrais jį užpuolė. Stanka primuštas, iš jo vežimo pagrobta 3 sviesto „medaunyčios“ (4), 5 dideli sūriai ir kitų maisto produktų. Parodytas skundo dėl užpuolimo įrašas Žemaitijos pilies teismo knygoje (1600 01 21). Teismas nukentėjusiajam skyrė priesaiką, po kurios kaltasis gautų didesnę baudą, iš viso 20 kapų lietuviškų grašių ir 10 grašių. Stanka prisiekė, nuosprendis įsigaliojo [6, l. 174/175–175/176]. 1605 02 07 d. Raseiniuose nagrinėtas žemaičių vyskupo M. Giedraičio pavaldinio Jonučio Laurynaičio skundas žemioniu Jonu Lukaševičiumi Paplinskiu. Vyskupui atstovavęs Vaitiekus Norvidas šaukė į teismą atsakovą, bet šis neatvyko. Perskaitytame šaukime sakoma, kad atsakovo įsakymu du jo tarnai 1604 08 13 d. užpuolė to pavaldinio namus, jį sumušė ir atėmė iš jo kuiną, kepurę ir kirvelį, taip padarydami nemažai nuostolių. Parodyti ir kiti reikalingi raštai. Teismas skyrė priesaiką dėl sumušimų ir apiplėšimo. Pavaldinys prisiekė pagal visas procedūras ir kaltininkui skirta bauda – už valstiečio sumušimą 2 kapos lietuviškų grašių, o už plėšimą – trys rubliai (300) lietuviškų grašių [34, l. 320–321v].

Teismo knygose yra dalinių priesaikų pavyzdžių, kai prisiekiantysis dėl vienos kaltinimo dalies prisiekdavo, o dėl kitos ne. Atitinkamas būdavo ir teismo nuosprendis – nuo vieno kaltinimo atsakovą atleisdavo, dėl kito skirdavo piniginę ar įkalinimo bausmę. Antai 1607 01 31 d. žemės teisme Jonas Gruževskis skundėsi Jonu Jonaičiu Tautvydu: J. Gruževskio dailidei Jokūbui Narkevičiui 1606 07 13 d. esant su reikalais Kelmės miestelyje ir sėdint

(3) Originale: *сказили*.

(4) Originale: *медницы*.

miestelėno Jono Gudaičio namuose, minėtas Jonas, būdamas girtas ir ieškodamas preteksto prikibti, su savo pagalbininkais jį taip smarkiai sumušė kardu, kad kairės rankos iki mirties nevaldys. Per muštynes iš Jokūbo atėmė kapšėlį su grynaisiais pinigais ir kepurę, o namų darbo sermėgą sudraskė ir sukapojo. Atsakovas sakė, kad nukentėjusiajam gal ir smogė pelnytai (5), pripažįsta galėjęs jį sužeisti, tačiau apiplėšimo faktą neigė. Sutiko sumokėti baudą už muštynes su dailide, bet ne daugiau. Teismas skyrė baudą – 5 kapas lietuviškų grašių už sumušimą, o dėl apiplėšimo liepė prisiekti. Tą dieną dailidė prisiekti nenorėjo, todėl palikta tik bauda už sumušimą [36, l. 181–182].

Gana dažnai priesaikos skyrimas tapdavo susitaikymo preliudija. Tuo siekta panaikinti jei ne visą baudą, tai bent jos dalį: 1605 02 07 d. žemionis Kasparas Adomaitis Rusteika skundėsi vietiniu žemioniu Jonu Jurgaičiu Petkevičiumi Karasiu, jo žmona Barbora Mykolaite bei jų dukterimis Gestera ir Druzyjana dėl to, kad Barbora su dukromis naktį iš 1604 m. sausio 14 į 15 d. su būriu pagalbininkų užpuolė K. Rusteikos namus Žemaitijoje (Gaižuvoje), slapčia nusuko svirno spyną ir, pagrobę mėsos, grūdų, rūbų ir kitokių atsargų, nusivežė į savo namus ir sunaudojo. Perskaičius skundą, K. Rusteika parodė priminimo raštą, duotą atsakovui, ir vaznio, bandžiusio ieškoti teisybės pas J. Karasį, pranešimą, kad jis nieko nepesęs. Ieškovo įgaliotinis S. Temlevskis reikalavo atsakovams skirti baudą, pats ieškovas norėjo prisiekti dėl „gvolto“ ir patirtų nuostolių, tą turėjo padaryti jo pareigūnas bajoras Jokūbas Steponaitis. Priesaika paskirta trečiąją dieną, tačiau atsakovai juos nuo priesaikos atleido ir jie susitaikė prieš teismą už 10 kapų lietuviškų grašių. Tuos pinigus pažadėjo atiduoti 1605 m. per katalikų šv. Velykas K. Rusteikos namuose. Jei tada nesumokės pažadėtų pinigų, turės sumokėti už nuostolius su priedais – iš viso 39 kapas lietuviškų grašių ir 48 lietuviškus grašius, su tuo abi pusės sutiko [34, l. 314v–315v].

Kita vertus, nereikalavimas prisiekti ar net atleidimas nuo jos neišgelbėdavo oponentų nuo finansinių nuostolių, nes teismai dažnai skirdavo baudas ir be priesaikų ar net susitaikius. 1605 01 12 d. žemės teisme žemionys sutuoktiniai Petras Kasperavičius ir Kotryna Petraitė parodė Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo 1604 07 27 d. dekretą, kuriuo pagal Mykolo Martinkevičiaus apeliaciją vietos žemės teismo dekretui už P. Kasperavičiaus sumušimą M. Martinkevičiui skirta 20 kapų lietuviškų grašių ir 3 savaičių kalėjimo bausmė. Už Kotrynos sumušimą lazda du kartus kaltininkui skirta 80 kapų lietuviškų grašių bauda ir dukart po 24 savaites kalėjimo, už du užmuštus arklius – 8 kapų lietuviškų grašių bauda. Tribunolas nuosprendį paliko galioti ir persiuntė bylą atgal į žemės teismą priesaikai dėl sumušimų atlikti. Priesaika numatyta rudenį arba kitą (t. y. 1605 m. žiemos) teismo sesiją. M. Martinkevičius, atvykęs priesaikos dieną, stovėdamas teismo priemenėje, nenorėjo palaikyti savo apeliacijos ir versti prisiekti sutuoktinius Petrą ir Kotryną, todėl teismas pagal Trečiojo LS IV skirsnio § 81 liepė jam sumokėti anksčiau skirtą baudą ir be ieškovų priesaikos [34, l. 49–50]. 1601 01 11 d. nagrinėtas žemionės Kristinos Siesickaitės Grigorienės Voiniatienės skundas Viduklės valsčiaus žemionimis sutuoktiniais Jurgiu Motiejaičiu Volčkaženčiu ir Jadvyga Martinaite, kad šie 1600 04 29 d. užpuolė jos Volčkiškių klypą, kuriame ganėsi galvijai. Parodytas šio skundo įrašas pilies teismo knygoje (1600 05 01). Nukentėję daržininkai Mikalojus Burnys ir Vaitiekus Kuprelis sausio 13 d. prisiekė (J. Volčkažentis atvyko į teismą, bet nuo priesaikos juos atleido), teismas skyrė baudą kaltininkams – iš viso 22 kapas lietuviškų grašių ir 24 lietuviškus grašius [6, l. 7–8v]. 1606 01 30 d. žemės teisme žemionis Vaitiekus Baltramiejaitis Sipavičius savo tarnautojos

(5) Originale: *за данем причыны.*

Gendrūtos Valatkevičiūtės vardu šaukė į teismą žemionis sutuoktinius Mykolą Ostafjevičių Gorbackį (Garbarskį) ir Barborą Jonaitę Šukštaitę dėl to, kad Gendrūtai 1603 07 14 d. išvejanč iš ieškovo javų lauko kiaules, Barbora su vyro žinia ir leidimu ją išplūdo bjauriais žodžiais, po to sumušė lazda. Atsakovai atsakė, kad nors jie ir nesimušė, bet jau susitaikė ir nukentėjusiesiems sumokėjo 6 kapas lietuviškų grašių. Parodytas raštas su 4 antspaudais (1604 01 10), pagal kurį Vaitiekus su Mykolu neva susitaiko. Atsakovas dėl to norėjo prisiekti, sakė, kad tai ne raštas, o kažkokia kortelė (6), prasidėję ginčai peraugo į konfliktą dėl sklypo. Žemės teismas V. Sipavičiui liepė prisiekti, po to sklypas atitektų jam, kaltieji dar gautų baudą už užpuolimą. Priesaikos dieną atsakovai ieškovo priesaikos nenorėjo, teismas ir be jos priteisė baudas [28, l. 159v–162v]. Raseiniuose 1607 06 19 d. Stanislovas Kopanskis savo pavaldinio Petro Čeputaičio vardu skundėsi Jonu Baltramiejaičiu Beinartu, kuris į teismą atvyko. Perskaitytas skundas, kuriame sakoma, kad Petru 1606 04 16 d., sekmadienį, atvykus į Raseinių bažnyčią ir ramiai sėdint pas vietinį miestelėną Vaitiekų Žiūraitį „gaspadoje“, girtas atsakovas be jokios priežasties pavaldinį išplūdo, po to sunkiai sužeidė galvą, kad jis vos išgyveno. Atsakovas jau buvo šauktas į 1607 m. žiemos sesiją, bet tada neatvyko. Parodytas žemės teismo 1607 01 13 d. dekretas, pagal kurį jis gavo baudą už pirmą neatvykimą. Atsakovas užginčijo pirmą šaukimą, prasidėjo ginčai. Teismas nutarė, kad atsakovas galės teistis su vazniu dėl šaukimo padavimo teisėtumo, o S. Kopanskio tįjūnui leista prisiekti, tą jis ir padarė. S. Kopanskis gaus 5 kapas lietuviškų grašių už pirmą atsakovų neatvykimą, tįjūnas gaus 3 rublių (300 lietuviškų grašių) kompensaciją. Priesaikos dieną atsakovas prie priesaikos vesti nenorėjo, tada teismas ir be priesaikos priteisė baudą Petro naudai – 2 kapas lietuviškų grašių kaip paprastam žmogui ir minėtas 5 kapas, iš viso 7 kapas lietuviškų grašių [31, l. 72v–75].

Negelbėdavo ir įgaliotinių pareiškimai, esą jie neturį įgaliojimų priesaikai. 1606 01 14 d. Raseiniuose Ambražiejus Grigoraitis skundėsi valdovo dvarioniu ir Kauno pavieto kariuomeninku, o pagal gyvenamą vietą žemaičiu iš Vilkijos valsčiaus Kristupu Markovičiumi Čajevskiu ir jo žmona Ona Vaitiekaite Deltuviškyte dėl to, kad jo bernui Petru Motiejaičiui Kolodiejui 1605 09 16 d. einant vieškeliu nuo jų „akalyčios“ (7) iš Gaižuvos girios į ieškovo namus Vilkijos valsčiaus Vikūnų lauke, netoli namų, Keturviškių apyrbėje (8), atsakovo tarnai jį užpuolė ir pagrobę nusigabeno į savo namus Vilkijos valsčiuje, Mažosios Gaižuvos lauke, kur laikė jį areštuotą. Ieškovui bandant dėl to aiškintis, šie grasino ne tik berną, bet ir jį, ir jo brolių greitai laiku užmušti. Atsišaukęs įgaliotinis V. Norvidas atsakė, kad jo klientai nekalti ir be reikalo tąsomi po teismus. Prašoma leisti prisiekti, bet teismas leido prisiekti nukentėjusiam pavaldiniui. Nustatytą dieną šis atvyko ir norėjo prisiekti, tačiau V. Norvidas pasakė, kad jis turėjęs teisę tik iškelti bylą, o ne siekti priesaikos. Teismas skyrė baudą nukentėjusiojo naudai ir be priesaikos, kurią reikės sumokėti per dvi savaites [28, l. 28–29v].

Priesaikų skyrimas nulemdavo dideles baudas. Štai 1607 01 22 d. teisme žemionė Ona Matysaitė Zavistovskaitė Andriejienė Ošmenskienė skundėsi žemioniu Petru Venclovaičiu Kotkovskiu, kuriam atstovavo Vaitiekus Januškevičius. Perskaitytas šaukimas, atsakovas kaltinamas neatidavęs 400 kapų lietuviškų grašių (todėl 1603 11 01 d. įkeistas kaimas). Teismas nusprendė, kad kaltasis turės sumokėti baudą po ieškovės priesaikos. Atsakovo

(6) Originale: *карта*.

(7) Akalica (lenkų *okolica*, baltarusių *околиця*) – smulkių bajorų gyvenamas kaimas, bajorkaimis (elektroninis Lietuvių kalbos žodynas).

(8) Apyrbė – vietovė, kuri skiriasi nuo jos aplinkos, pvz., miškas tarp pelkių, laukų ir pan. (elektroninis LKŽ).

įgaliotinis norėjo protestuoti Lietuvos Vyriausiajame Tribunole, bet teismas jam neleido, nes sutarties būta savanoriškos (*добровольный запис*). Tądien atsakovas nenorėjo, kad būtų prisiekta, nes siekė apeliacijos. Teismas paskyrė baudą atsakovui ir be priesaikos, ją turėjo išieškoti iš jo turto [36, l. 73v–76]. Vengdami didelių išlaidų ir nesant galimybės gauti kontrapriesaiką giminaičiai sumokėdavo baudas už kitus šeimos narius: 1607 06 26 d. Brastos vaivados Kristupo Zenavičiaus įgaliotinis V. Januškevičius jo Kuršėnų dvaro Gumilčių kaimo pavaldinio Vaitiekaus Jonaičio vardu skundėsi žemioniu Steponu Jurgaičiu, kad šis naktį iš 1606 m. lapkričio 21 į 22 d. šienpievėje ganykloje paliktą jo arklį pavogė ir nenori atiduoti. Atsakovo įgaliotinis A. Semaška užginčijo šaukimą, padėtą atsakovo žmonos tėvoniniame dvare. Ieškovo įgaliotinis atkirto, kad šaukimo anuliuoti negalima, nes Trečiojo LS IV skirsnio §19 sako, kad norint naikinti šaukimus, reikia parodyti raštus, suteikiančius teisę tuos dvarus laikyti. Konstatuota, kad Steponienė dabar tų raštų neturi, bet stato 3 liudininkus priesaikai. Jiems leista prisiekti, po to atsakovas turės atsakyti į ieškovo skundą iš kito savo, ne žmonos, dvaro. Ieškovo įgaliotinis prašė leisti prisiekti vaivados pavaldiniui dėl arklio vagystės, kontrapriesaikos norėjo ir Steponas Jurgaitis. Teismas liepė prisiekti ieškovui. Trečiąją dieną valstiečiui skirta 17 kapų lietuviškų grašių kompensacija be priesaikos, nes atsakovas jos atsisakė. Žmona liudininkų priesaikai nestatė, pati nutarė sumokėti vyro baudą iš savų dvarų, tą reikės padaryti per dvi savaites [31, l. 137/11–138/118].

Melagingos priesaikos baimė, nulemta krikščioniškos pasaulėjautos, skatino jos atsisakyti. 1606 01 19 d. Jonas Grigoraitis Tumavičius šaukė į teismą žemionis sutuoktinius Kauno paseniūnį Mikalojų Paškevičių ir Sofiją Grigoraitę Beinartaitę, skųsdamasis, kad jam esant jaunam ir tarnaujant pas įvairius ponus svečiose šalyse, kai kurie jo Suvartuvio dvarelio Beržėnų valsčiuje nelaisvieji namų tarnai pabėgo ir su šeimomis bei visu turtu apsigyveno sutuoktinių Paškevičių Getčyškių dvarelyje Užvenčio valsčiuje. Grįžęs namo ir apie tai sužinojęs, jis nuvyko pas atsakovus su vazniu ir liudininkais ieškoti teisingumo, tačiau bėgliai pareiškė, esą jie laisvi žmonės. Parodytas jo skundo įrašas pilies teismo knygoje su vaznio paliudijimu (1605 08 20). Iš atsakovų atvyko pats M. Paškevičius, jo žmonai atstovavo V. Norvidas. Prasidėjo ginčai, rodyti visokie raštai. Teismas nusprendė, kad J. Tumavičius ir vienas jo pavaldinys turi prisiekti, kad bėgliai ne tėvoniniai Paškevičių valstiečiai, o ieškovo nuosavybė. Priesaikos dieną, 1606 01 21 d., visi atvyko, bet bėgliai ir be priesaikos prisipažino nuo amžių esantys ieškovo nelaisvieji tarnai. Jie atiduoti senajam savininkui [28, l. 69–70v].

Kartais atsakovams pavykdavo įrodyti savo argumentų teisingumą, tada jiems būdavo leidžiama kontrapriesaika (9). Ją leisdavo ir patys ieškovai. 1601 01 22 d. žemės teisme Trakų pavieto žemionis Mikalojus Bukovskis skundėsi vietiniu žemioniu Florijonu Jurgaičiu Komaru dėl to, kad jis 1601 01 16 d. Raseinių mieste grasino jo turtui, o gatvėje prisivijęs su pagaikščiu (10) norėjo jį užmušti. Įrodinėdamas skundą jis parodė 1601 01 17 d. išrašą iš vietos žemės teismo knygu, kur jis skundžiasi tuo incidentu. Atsakovas F. Komaras teisme atkirto niekada jam negrasinęs, būta kaip tik atvirkščiai, dėl to net teistasi, ir prašė leisti atlikti kontrapriesaiką. M. Bukovskis tai F. Komarui leido. Teismas priesaiką skyrė trečiąją dieną, po jos atsakovui amžiams būtų panaikinti visi kaltinimai. Priesaikos dieną abi pusės atvyko į teismą. F. Komaras ruošėsi kontrapriesaikai, bet jie susitaikė ir F. Komaras atleido M. Bukovskį nuo laidavimo teisme, ieškovas atsisakė atsakovo priesaikos ir nuo kaltinimų grasinimu atleido amžiams [6, l. 191/192–191v/192v].

(9) Originalė: *отпрысежене*.

(10) Originalė: *с паленемь*.

Net ir bylinėjantis su giminaičiais, stengtasi jų pernelyg griežtai nebausti. 1605 06 10 d. žemės teisme nagrinėta žemionių sutuoktinių Andriaus Valadkavičiaus ir Barbaros Jurgaitės byla su jos tėvu Jurgiu Bogdevičiumi pagal žemės teismo dekretą, priimtą sesijoje 1605 02 08 d., dėl J. Bogdevičiaus 200 kapų lietuviškų grašių skolos. Ieškovams leista prisiekti, tačiau priesaikos dieną atsakovas neatvyko, todėl tegavo 200 kapų grašių baudą be priedų [26, l. 19–19v].

Painiuose teismo procesuose priesaikos įvykdymas būdavo nukeliamas ir dėl objektyvių priežasčių. Štai 1601 01 16 d. žemės teisme Smolensko kaštelionienės ir Skirsnemunės seniūnienės ponios Galškos Šemetienės įgaliotinis B. Uvojnīs skundėsi žemioniu Mikalojumi Vaitiekaičiu Vodorackiu dėl dvaro užstatymo, jo apiplėšimo ir kitų dalykų. Procese prieita iki priesaikos, tačiau teismas atsižvelgė, kad atsakovas M. Vodorackis išvykęs pasiuntinybėn į Maskvą, todėl nukentėjusiųjų priesaika nukelta į kitą teismo sesiją [6, l. 68–71]. Kartais priesaikos nukėlimo vėlesniam laikui prašydavo jos vykdytojas. 1605 06 21 d. žemės teisme vietinis žemionis Andrius Jonaitis skundėsi vietiniais žemionimis sutuoktiniais Klimontu Danilevičiumi ir Dorota Narkovna dėl to, kad tų metų naktį iš kovo 9 į 10 d. pabėgo keli ieškovo Kražių dvaro namų tarnai, pasiėmę daug daiktų. Tą pačią dieną savininkas su vazniu ir 2 bajorais liudininkais ėmėsi vyti bėglius. Vijosi iki Biržinėnų valsčiaus ir jau buvo juos bepavejęs, bet jie įbėgo į atsakovų namus, tik vieną bėglį pavyko pagauti prieš pat vartus. Tada iš dvaro išbėgo atsakovai su būriu tarnų ir tą bėglį su daiktais iš jų atėmė. Prasidėjo ginčai, parodytas skundas dėl bėglių, užfiksuotas vietos pilies teismo knygoje (1605 03 11), bet atsakovas nenorėjo jų atiduoti. Kadangi atsakovai neatvyko, nors žadėjo tuos 3 bėglius atiduoti arba už juos sumokėti, kaltininkams skirta bauda – 108 kapos lietuviškų grašių. Priesaikos dieną atsakovai neatvyko ir ieškovas, kuriam nebuvo labai skubu (*в той мере сквапльливимъ*), paprašė ją atidėti ateinančiai žemės teismo sesijai, ir teismas leido tą padaryti [26, l. 137–139v].

Įsigalint rašytinei teisei ir įrodymams, priesaikos reikšmė menko; būta atvejų, kai prisiekti neleista, nes užteko raštiškų įrodymų. 1606 01 26 d. žemės teisme Povilas Mykolaitis Skurvydas vienu šaukimu kvietė Telšių valsčiaus žemionį Kasparą Simonaitį, kitu – Telšių valsčiaus žemionę Margaritą Jonaitę Andrejevą. Skųstasi, kad Kasparas su Margarita davė jam skolraštį 40 kapų lietuviškų grašių. Pinigus jie pasižadėjo atiduoti 1605 m. per šv. Mykolą (09 29 d.). Ta diena senokai praėjo, bet pinigai negrąžinti. Atsišaukė tik Kasparas Simonaitis, Margarita neatvyko. Parodytas atsakovų skolraštis su 6 antspaudais ir 3 antspauduotojų parašais (1605 07 15), išduotas jam už sklypus. Kasparas norėjo prisiekti, kad jokie skolraščio nedavė, o pinigus už tuos metus sumokėjo. Teismas priesaiką dėl raštų atidėjo į šoną ir ieškovo naudai priteisė baudą – iš viso 31 kapą lietuviškų grašių ir 20 lietuviškų grašių [28, l. 111v–112v].

Užfiksuotas įdomus įpusėjusios priesaikos nutraukimo atvejis tarpininkaujant pačiam žemės teismui ir kitiems žemionims. 1607 01 16 d. žemės teisme žemionys sutuoktiniai Rapolas Maikovskis ir Zuzana Sungailaitė skundėsi žemionimis sutuoktiniais Žemaitijos stalininku Aleksandru Martinovičiumi Radiminskiu ir Ona Povilaite Montygailaite. Ginčytasi dėl namų tarnų priklausomybės, atsakovui paskirta priesaika. Priesaikos dieną stalininkas priklausė ir pradėjo skaityti jos tekstą, bet teisėjų ir kitų žmonių prašymu ieškovas jį nuo jos likusios dalies atleido (11) [36, l. 41–44v].

(11) *За веденъемъ отъ стороны присегу выкониваючи, на колена приклекнулъ и кгда въко пол роты прочытано, за напоменемъ нашымъ врьдовымъ и иныхъ людей прозьбою панъ Майковскый з остатка присеги пана столника вызволил.*

Apibendrinant pateiktą medžiagą pažymėtina, kad priesaika teismo procesuose dažniausiai naudojama siekiant kuo greičiau išspręsti juridinius ginčus. Bylos pusės jos siekė, norėdamos laimėti bylą, todėl aršiausia kova kildavo dėl teisės prisiekti. Tenka sutikti su G. Zujienės išsakyta nuomone, kad teismų procesuose racionaliausia išskirti dvi, kaltinamąją ir išteisinamąją, priesaikas [84, 291]. XVII a. pradžios Žemaitijos teismų darbe priesaikos buvo vienas iš efektyviausių ir sąlyginai greičiausių būdų išspręsti teisinius ginčus. Vietos bajorai siekė gauti leidimą prisiekti, kad galėtų palenkti bylą sau naudinga linkme. Tai liudija ne tik juridines-procesines bylų vingrybes, bet ir nemažą bajorų teisinį išprusimą.

IŠVADOS

1. Straipsnyje aptartas priesaikos naudojimas Žemaitijos žemės ir pilies teismų knygose XVII a. pradžioje. Vietos teismuose priesaika naudota gana dažnai ir buvo greičiausias būdas išspręsti vieną ar kitą bylą.

2. Remiantis rankraštine XVII a. pradžios Žemaitijos teismų knygų medžiaga konstatuotina, kad priesaika buvo kaltinamoji arba išteisinamoji. Dažniau naudota kaltinamoji (ieškovų) priesaika.

3. Priesaikos skyrimas nebūtinai reiškė jos įvykdymą, nes dažnai ginčas baigdavosi susitaikymu arba jos atidėjimu.

4. Susitaikymas po priesaikos ne visada reikšdavo, kad atsakovų pusė bus atleista nuo finansinių sankcijų – baudų. Jas teismai dažnokai skirdavo ir po formalaus susitaikymo. Praktikuotos ir dalinės priesaikos, kai priesaiką išskyrus į dvi dalis (pvz., dėl smurto ir patirtų materialių nuostolių), prisiekiantis asmuo dėl vienos kaltinimo dalies prisiekdavo, o dėl kitos – ne.

5. Priesaikos atidėjimą ar jos neskyrimą nulemdavo ne tik formalios priežastys (diplomatinė tarnyba, išvykos į valstybės seimus ir pan.), bet ir noras nesuklysti priimant sprendimus (atidėjimas net turint galimybę tai padaryti iš karto).

Gauta 2021 05 08

Priimta 2021 09 26

Šaltiniai

- [1] Žemaičių I pilies teismo knyga (1602–1607). *VUB RS*, f. 7, Nr. 258.
- [2] Žemaičių žemės teismo aktai (ŽTA) (1600). *VUB RS*, f. 7, Nr. 326.
- [3] Žemaičių ŽTA (1600). *VUB RS*, f. 7, Nr. 328.
- [4] Žemaičių ŽTA (1601). *VUB RS*, f. 7, Nr. 329.
- [5] Žemaičių ŽTA (1601). *VUB RS*, f. 7, Nr. 330.
- [6] Žemaičių ŽTA (1601, 1637). *VUB RS*, f. 7, Nr. 332.
- [7] Žemaičių ŽTA (1602). *VUB RS*, f. 7, Nr. 333.
- [8] Žemaičių ŽTA (1602). *VUB RS*, f. 7, Nr. 334.
- [9] Žemaičių ŽTA (1605). *VUB RS*, f. 7, Nr. 335.
- [10] Žemaičių ŽTA (1605). *VUB RS*, f. 7, Nr. 336.
- [11] Žemaičių ŽTA (1606). *VUB RS*, f. 7, Nr. 337.
- [12] Žemaičių ŽTA (1606). *VUB RS*, f. 7, Nr. 338.
- [13] Žemaičių ŽTA (1608). *VUB RS*, f. 7, Nr. 339.
- [14] Žemaičių ŽTA (1609). *VUB RS*, f. 7, Nr. 340.
- [15] Žemaičių žemės teismo bylos (ŽTB) (1600). *VUB RS*, f. 7, Nr. 395.

- [16] Žemaičių ŽTB (1600). *VUB RS*, f. 7, Nr. 396.
- [17] Žemaičių ŽTB (1600). *VUB RS*, f. 7, Nr. 397.
- [18] Žemaičių ŽTB (1600). *VUB RS*, f. 7, Nr. 398.
- [19] Žemaičių ŽTB (1601). *VUB RS*, f. 7, Nr. 399.
- [20] Žemaičių ŽTB (1601). *VUB RS*, f. 7, Nr. 400.
- [21] Žemaičių ŽTB (1602–1603). *VUB RS*, f. 7, Nr. 401.
- [22] Žemaičių ŽTB (1603). *VUB RS*, f. 7, Nr. 402.
- [23] Žemaičių ŽTB (1604). *VUB RS*, f. 7, Nr. 403.
- [24] Žemaičių ŽTB (1605). *VUB RS*, f. 7, Nr. 404.
- [25] Žemaičių ŽTB (1605–1606). *VUB RS*, f. 7, Nr. 405.
- [26] Žemaičių ŽTB (1606). *VUB RS*, f. 7, Nr. 406.
- [27] Žemaičių ŽTB (1606). *VUB RS*, f. 7, Nr. 407.
- [28] Žemaičių ŽTB (1606). *VUB RS*, f. 7, Nr. 408.
- [29] Žemaičių ŽTB (1602). *VUB RS*, f. 7, Nr. 409.
- [30] Žemaičių ŽTB (1607). *VUB RS*, f. 7, Nr. 410.
- [31] Žemaičių ŽTB (1607). *VUB RS*, f. 7, Nr. 411.
- [32] Žemaičių ŽTB (1607). *VUB RS*, f. 7, Nr. 412.
- [33] Žemaičių ŽTB (1608). *VUB RS*, f. 7, Nr. 413.
- [34] Žemaičių ŽTB (1605). *VUB RS*, f. 7, Nr. 414.
- [35] Žemaičių ŽTB (1606). *VUB RS*, f. 7, Nr. 415.
- [36] Žemaičių ŽTB (1607). *VUB RS*, f. 7, Nr. 416.
- [37] Žemaičių ŽTB (1608). *VUB RS*, f. 7, Nr. 417.
- [38] Žemaičių ŽTB (1608). *VUB RS*, f. 7, Nr. 419.
- [39] Žemaičių ŽTB (1609). *VUB RS*, f. 7, Nr. 420.
- [40] Žemaičių ŽTB (1609). *VUB RS*, f. 7, Nr. 421.
- [41] Žemaičių ŽTB (1609). *VUB RS*, f. 7, Nr. 422.
- [42] Žemaičių ŽTB (1607). *VUB RS*, f. 7, Nr. 423.
- [43] Žemaičių ŽTB (1609). *VUB RS*, f. 7, Nr. 424.
- [44] Žemaičių ŽTB (1610). *VUB RS*, f. 7, Nr. 425.
- [45] Žemaičių ŽTB (1603). *VUB RS*, f. 7, Nr. 429.

Literatūra

- [46] AVIŽONIS, Konstantinas. *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*. Kaunas, 1940.
- [47] BŁASZCZYK, Gregorz. *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku*. Poznań, 1993.
- [48] BŁASZCZYK, Gregorz. *Herbarz szlachty żmudzkiej*. T. I–VI. Warszawa, 2015–2016.
- [49] BŁASZCZYK, Gregorz. *Żmudź w XVII i XVIII wieku: zaludnienie i struktura społeczna*. Poznań, 1985.
- [50] BOROWSKI, Stanisław. *Przysięga dowodowa w procesie polskim późnego średniowiecza*. Warszawa, 1926.
- [51] BUCEVIČIŪTĖ, Laima. *Žemaitijos seniūnija XV–XVIII a. kartografijoje*. Istorijos magistro darbas. Kaunas, 2006.
- [52] BUMBLAUSKAS, Alfredas; BUMBLAUSKAS, Mantgirdas. *Žemaitijos krikštas: christianizacijos procesas XV–XVII amžiuje*. Vilnius, 2018.
- [53] BURBA, Domininkas. Penkios neskeltos XVII–XVIII lietuviškos LDK priesaikos. *Archivum Lithuanicum*, 2001, t. 6, p. 289–298.

- [54] DRUNGILAS, Jonas. *Erelis lokio guolyje. Lenkų bajorų integracija Žemaitijoje: migracija, kalba, atmintis XVI–XVIII a.* Vilnius, 2019.
- [55] DRUNGILAS, Jonas; ŠINKŪNAS, Mindaugas. 1680 m. lietuviška priesaika dėl Švobiškio dvaro žemių. *Istorijos šaltinių tyrimai*. T. 6. Sud. A. Dubonis. Vilnius, 2018, p. 359–368.
- [56] JABLONSKIS, Konstantinas. Kelios XVII a. lietuviškos priesaikos ir kitos lietuvių kalbos liekanos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės aktuose. *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*. Vilnius, 1973, p. 290–299.
- [57] JASIŪNIENĖ, Gabrielė. Žemaitijos bajorų heraldika XV–XVIII a. pradžia. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Vilnius, 2018.
- [58] KIAUPIENĖ, Jūratė. *Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.* Vilnius, 1988.
- [59] MACHOVENKO, Jevgenij. Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Teisė*, 2005, t. 55, p. 61–69.
- [60] MACHOVENKO, Jevgenij. Liudytojai ir priesaikos pagalbininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 48–57.
- [61] MACHOVENKO, Jevgenij. *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Diskusiniai klausimai. Vilnius, 2007.
- [62] *Metryka Litewska*. Rejestrzy podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księstwo Żmudzkie 1690 r. Oprac. Gregorz Błaszczyk. Warszawa, 2009.
- [63] MONIUSZKO, Adam. O problematyce przysięgi w dawnim prawie polskim. *Kwartalnik Historyczny*, 2019, t. 126, zes. 2, s. 315–336.
- [64] RAUDELIŪNAS, Vytautas. Priesaika kaip įrodymas senojoje Lietuvos teisėje (XVI–XVIII a.). *Socialistinė teisė*, 1974, Nr. 1, p. 52–56.
- [65] SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409–1566 metais*. Vilnius, 2010.
- [66] SIPAVIČIŪTĖ, Justina. Antspaudas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų sistemoje XVI–XVIII a. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, (H 005). Vilnius, 2020.
- [67] SKAISTYS, Audrius. Kai kurie priesaikos teisinio instituto istoriniai aspektai Lietuvoje iki XVIII a. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11 (101), p. 50–57.
- [68] SKAISTYS, Audrius. Teisinis priesaikos institutas ir jo socialinis vaidmuo. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, Mykolo Riomerio universitetas, 2011.
- [69] STANKEVIČ, Adam. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVII a. antroje pusėje*. Vilnius, 2018.
- [70] STANKEVIČ, Adam. Teisminių dokumentų įvardijimai Trečiajame Lietuvos Statute ir jų raidos bruožai. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2018/2. Vilnius, 2019, p. 31–53.
- [71] STARČENKO, Natalija. Oath as an Evidential Tactic in the Legal Procedure in Volhynia: Legislation and Practice (1566 – early 17th century). *Lietuvos Statutas: Temidės ir Klejos teritorijos*. Str. rinkinys. Sud. I. Valikonytė, N. Šlimienė. Vilnius, 2017, p. 259–277.
- [72] TRIMONIENĖ, Rita. Bajorų luomo vedybinių ryšių atspindžiai Žemaičių žemės ir pilies teismo aktuose. XVI a. II pusė – XVII a. pirmą pusę. *Istoriniai tekstai ir vietos kultūra*. Šiauliai–Ryga, 2004, p. 167–178.
- [73] TRIMONIENĖ, Rita. Svetimšalių ir svetimtaucių bajorų imigraciją į Žemaitiją XVI a. antroje pusėje–XVII a. pirmoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei. *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste: tarpdalykiniai tyrimai*. Vilnius, 2007, p. 491–514.
- [74] *Urządniczy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*. Tom III. Księstwo Żmudzkie. XV–XVIII wiek. Pod red. A. Rachuby. Warszawa, 2015.
- [75] VAIŠVILA, Alfonsas. *Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI–XX a.)*. T. 1–2. Vilnius, 2013, 2017.

- [76] VAIVADA, Vacys. *Katalikų bažnyčia ir Reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*. Klaipėda, 2004.
- [77] VALIKONYTĖ, Irena. Priešteisminių dokumentų funkcijos ir likimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. viduryje. *Istorijos šaltinių tyrimai*. T. 4. Vilnius, 2012, p. 93–108.
- [78] VILIMAS, Darius. Juridinė Žemaitijos teismų kultūra XVII a. pradžioje. Problemos formulavimas. Rankraštinų teismo knygų apžvalga (1600–1630). *Lituanistica*, 2018, t. 64, Nr. 2(112), p. 99–109.
- [79] VILIMAS, Darius. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)*. Vilnius, 2006.
- [80] VILIMAS, Darius. Žemaičių bajorai žemės teisme XVI a. pabaigoje (trumpa buvusių ir esamų Žemaitijos žemės teismo knygų apžvalga). *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 4(94), p. 221–235.
- [81] VILIMAS, Darius. Žemaitija. Dešimtėji Žygimanto Vazos valdymo metai (žemės teismo darbas ir kasdienybė). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos atodangos*. Prof. Mečislovo Jučo 90-mečio jubiliejui skirtas mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2016, p. 415–427.
- [82] VILIMAS, Darius. Žemaitijos juridinės kultūros elementas – apeliacija. *Lituanistica*, 2020, t. 66, Nr. 1(119), p. 1–11.
- [83] ZUJENĖ, Gitana. Mirties bausmė Žemaičių pilies teisme XVI a. – XVII a. I pusėje. *Lituanistica*, 2015, t. 61, Nr. 2(100), p. 115–127.
- [84] ZUJENĖ, Gitana. Teismo dalyvių priesaikos XVI–XVII a. Ceremonija ir formuliaras. Ženkliai, simboliai, prasmės. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimai pagalbinų istorijos mokslų aspektu*. Straipsnių rinkinys. Sud. R. Čapaitė, G. Zujienė. Vilnius, 2019, p. 287–316.
- [85] *Žemaitijos istorija*. Sud. A. Nikžentaitis. Vilnius, 1997.
- [86] Žemaitijos žemės privilegijos XV–XVII a. *Privilegia terrestria Samogitensia saec. XV–XVII*. Par. D. Antanavičius, E. Saviščevas. Vilnius, 2010.
- [87] ГРУША, Александр. *Документальная письменность Великого Княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.)*. Минск, 2015.
- [88] *Литовский Статут 1588 года*. Т. 1–2. Каунас, 1934–1938.
- [89] *Опись документов Виленского Центрального архива древних актовых книг*. Вып. 1–5. Вильна, 1901–1907.
- [90] СТАРЧЕНКО, Наталя. *Честь, кров и риторика. Конфликт у шляхетському середовищі Волині. Друга половина XVI – початок XVII століття*. Київ, 2014.
- [91] *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі*. Мінск, 1989.
- [92] *Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 г. Вялікое Княства Літоўскае. Эцыклапедыя*. Т. 3. Мінск, 2010, с. 550–689.

DARIUS VILIMAS

The Oath as an Element of Juridical Culture in Early-Seventeenth-Century Courts of Samogitia

Summary

The work is focused on the use of the oath in Samogitian land and castle court books at the beginning of seventeenth century. The oath was administered quite often and it was the fastest way to resolve one instance of litigation or another. According to the submitted examples of seventeenth-century court books, oaths were incriminating or exculpatory. Incriminating oaths (those of the plaintiff party) were more frequent.

Administering an oath did not necessarily mean it would be fulfilled as they often ended in a reconciliation or postponement. Reconciliation under oath did not always mean that the defendant would be exempt from financial sanctions, which courts often imposed even after a formal conciliation. Partial oaths were also practiced: the oath would be divided into several segments and a person would swear to one segment of a charge and not to another. The postponement or withholding of oaths resulted not only from formal reasons but also from the desire not to err in hasty administration of justice.

Keywords: juridical culture of the Grand Duchy of Lithuania, oath, manuscript books of Samogitian castle and land courts, Third Statute of Lithuania, nobles of the Grand Duchy of Lithuania, history of Samogitia